

הלכות ברכת המזון

קפב דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום וכו' סעיפים:

א יש אומרים¹ שברכת המזון מעונה כוס אפילו ביחוד וצריך להזניח² אחריו³ בדרך שמתרוקן אחר כל מצות שהן חובה⁴ ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו ומצפה שיהיה לו אח"כ ואפילו אם צריך לעבור ומן אכילה אחת.⁵

ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך כל אחד ליטול כוס לברכת המזון⁶ משא"כ בשלשה שמוננים יחד המבדק על הכוס מוציאם ידי חובתם מהכוס כמו שמוציאם מברכת המזון.⁷

ויש אומרים⁸ שברכת המזון אינה מעונה כוס אלא כשמברכין בו ימין ויש אומרים⁹ שאפילו בג' או עשרה אינה מעונה כוס לחובה אלא למצוה מן המוכרח¹⁰ אם יש לו אכל א"צ להזניח אחריו וצריך שמתרוקן אחר המצות שהן חובה (וכן נוהגין עכשיו)¹¹ במה דברים אמורים בו ימין אבל ביחוד א"צ כוס כלל אף למצוה מן המוכרח ואפילו יש לו א".

ויש מדרקקים¹² כשמברכים ביחוד להניח הכוס על השלחן ולא לאחזו בידו כדי לצאת לדברי הכל שלא אומרים מעונה כוס אפילו ביחוד הרי הכוס לפניו ואחזתו אינה אלא למצוה מן המוכרח לדברי הכל¹³ (אבל מנהג העולם שלא לברך על הכוס כלל ביחוד¹⁴ ונכון מנהג זה על דרך הקבלה¹⁵):

ב כוס ברכת המזון אינה אלא של יין ולא של שאר משקין¹⁶ אפילו קבע סעודתו עליהם¹⁷ שכל כוס של ברכה לא תקנו אלא מיין¹⁸ שהוא משמח אלקים ואנשים¹⁹.

ובמקומות שאין היין מצוי והשכר או שאר משקין הם המר מדינה²⁰ הדיינו שרוב אנשי

ס"ח"ט. ועי' לקטן ס' רצ"ג (במסגרת וקני"א ס"ק ב. ס' רצ"ג ס"ו).

יא ליום המזוהר ברכות פ"ח אות ה. מלביש יו"ט ס"ק ב. וראה משנה ברורה בשער הוציא אות ג. ועי' לקטן ס' רצ"ג ס"ו. ס' רצ"ג ס"ו.

יב כ"י ד"ה ובמדרשו. דו"ק ס"ב. פ"ז ס"ק ב. יג ברקתן ס' ק"ג ושי"ג.

יד ראה גם לקטן ס' רע"א קני"א ס"ק ד.

טו ראה וזר ח"ב ק"ג, ב. קס"ה, ב. ח"ג רמ"ג, א. תר"ג, א. שער המצות פ"י עקב עני' קו. אור צדיקים (לד"ר"ם פאפירש) ס' כ"ג אות ל"ג. די אורח הנב"ל. כאר הושב ס"ק א וס"ק ד. וראה ס' המנהגים – הל"ד ע' 122: מברכים ברכת המזון בכוס של ברכה, אף שאין עשה.

יז פסחים ק"ז, א. מור ושיל"ט ס"ב.

יח הש"ס שם ד"ה ה"ג. רא"ש שם פ"ז ס"ף ס' י. מרדכי שם (ג, 1). מור ושיל"ט שם.

יח פסחים שם. שיל"ט שם.

יט שופטים מ, יג. ברכות לה, א – ש. שם שם זה אין אומרים שיהי אלא על היין ולקטן ס' ק"ג ס"ב"ג.

שנמנעו זה המעני כוס לברכת המזון. וראה גם סדר ברכ"ג פ"ב הי"ג למען ברכת המזון והנציב. ועליל ס' קמ"א מוכח הפסוק ויין ישמח לבב אנוש. ושי"ג.

כ הש"ס שם ד"ה חמ"ד. רא"ש שם ס"ה. שיל"ט שם. וראה גם לקטן ס' ע"ב ס' לענין קידוש. ס' רצ"ג ס"ח וס"ח לענין הברכה. ס' תע"ב ס"ב"ה לענין ד' כוסות.

א חו"ט פסחים ק"ה, ב. ד"ה שמע מינה ברכה בשם הרשב"ם והר"י ריואל מפרי"ש. רבינו יונה ברכות ג, ב.

ב ד"ה מרדכי. רא"ש פסחים פ"ו ס"ד ובברכות פ"ח ס"ב. הנהגות מייטנעויל ה"ל ברכות אות ס בשם מרדכי

מהמגנה"ר. שו"ת (פראג) ס' תקן, ובתשב"ץ ס' ש"ג.

ג רמב"ן במלחמות ה' פ"ח הברכות (ל"ג), רבנו ירוחם תיב"ט ס' ח"א (קט"ב, א). ר"ן פסחים שם ד"ה שבעת. סוד ושיל"ט שם.

ג רמב"ן ורבו ירוחם ר"ן שם. ולענין מתרוקן אחר המצות ראה ברכות נ"ג, ב. וראה גם לקטן ס' רע"ג ס"ב. ס' רצ"ג ס"ב. ס' רצ"ג ס"א. ס' רצ"ג ס"א.

ד מור ושיל"ט שם. ועי' רמב"א לקטן ס' רצ"ג ס"ב לענין הברכה. וראה שם קני"א ס"ק א שמוי"ט קישות המ"א כאן ס"ק א.

ה כל בו ס' כ"ה (כ"א, א). שיל"ט שם. לבוש ס"א. ובירקתן רס"ו קצ"ב.

ז ודרוש הנוגע רות (וזה הדרש נו, א). הנהגות מייטנעויל שם בשם ר"י וה"ר אלהקן. דעה ה"ב בשיל"ט שם.

ח ר"ן פסחים שם. רוב"ם ה"ל ברכות פ"ז המ"ג. רשב"א ברכות נ"ג, א. ד"ה ולענין ובשרת ח"א ס' ש"ג. ר"ן שם. דעה ה"ג בשיל"ט שם.

ט רמב"ן שם. ואב"ד ברכות פ"ח (ל"ג), ר"ן שם. ה"ר מנחם שם. והב"א ב"י ד"ה אבל רעת. דו"ק ס"א.

וראה שער המצות פ"י עקב עני' קו.

י ראה מ"א ס' קע"ד ס"ק ב. וראה גם לקטן ס' תע"ג

הלכות ברכת המזון קפב תקו

המקום דרכם לקבוע עליהם סעודתם^{כב} כמו שקובעים על היין במקומות שהוא מצוי^{כג} מברכים עליהם ברכת המזון^{כד} אף על פי שיש יין בעיר^{כה} וכל שאין יין הרבה גדל בדרך יום סמיכות כל העיר^{כה} אפילו גדל מעט סמוך לעיר^{כה} וגם מצוי הרבה יין בחנות אין זה נקרא מצוי^{כז} כיון שהוא ביוקר^{כח} ובודאי אין רוב אנשי העיר קובעים תמיד סעודתם עליו^{כט}.

ומ"מ מצוה מן המובחר לברך על יין? וכ"ש אם יש לו יין בביתו שאין זה הדרור כלל לברך על שאר משקים^{כז} אלא א"כ יש לו מעט לצורך קדוש שקדוש קודם לברכת המזון מפני שהוא מעון כוס לדברי הכל^{כז} ואף שאפשר לקדש על הפת מ"מ עיקר הקדוש נתקן על היין כמו שיתבאר בס"ה רע"א^{לז}:

ג וכל זה במשקים חשובים כשכר וכיוצא בו אבל משקים גרועים כמו מה שקורין במדינות אלו (קווא"ם) או (בארש"ט) אין להם חשיבות^{לז} יותר ממים^{מז} ואין מברכים עליהם ברכת המזון אפילו במקום שדרך רוב אנשי העיר לקבוע סעודה עליהם^{מז} ואצ"ל קדוש והברלה^{מז} לפי שאינו נקרא חמר מדינה אלא מה שיש לו חשיבות באותה מדינה כעין חשיבות יין בכל המדינות.

ואפילו אינו שתיית רוב אנשי העיר אלא שותין אותו לפרקים בלבד^{מז} מפני חשיבותו כמו (מע"ר)^{מז} במדינות אלו לא נגרע מפני זה לברך ולקדש עליו כיון שזהו מפני חשיבותו שהוא חשוב יותר מן השכר ולכן ראוי יותר לכוס של ברכה מן השכר^{מז} וגם הוא חמר מדינה^{מז} יותר ממנו כיון שחשוב יותר שהרי כל מעלת היין לכוס של ברכה אינו אלא מפני חשיבותו ולא מפני שהוא רוב השתייה במקומות שהוא מצוי לרוב שהרי אף במקומות ששאר משקים הם רוב השתייה אעפ"כ מצוה מן המובחר כיון^{מז} מפני חשיבותו א"כ כל משקה שחשוב יותר הוא קרוב ליין יותר^{מז}.

לב וי"א שם.
לג ס"ה. וראה שם סכ"א, וקרא"ש שם ס"ק ג, שממנם זה קדוש על היין קודם אף להברלה עליו (כשש שבר).
לד ט"ז ס"ק א, אלה רבה ס"ה ה, ולקמן ס"ה תנב סכ"פ הוסף: מי פתחים (שקורין עפ"ל טראג'ק) ומו נגביל שקורין (אנג'ר וואש'ר) וגי שורש שקורין (לאקרי"ץ) (שתגילן לשותות בפסה, כמבואר במ"א סוף ס"ק ב).
לה שאין להם דין חמר מדינה. רשב"ם פתחים שם ד"ה חמר. רא"ש שם. משמעות כל בו ס"ה כה (כ, ד), שול"ע שם. מ"א ס"ק ג. וראה גם לקמן ס"ה רצו ס"ח לענין הברלה. ס"ה תנב סכ"ז.
לו שבה רצה להחיר במ"א סוף ס"ק ב בשעת הדרוק.
לז ראה לקמן ס"ה רצו ס"ח: חתן מן המים.
לח שממנם זה רצה למכור במ"א ס"ק ב. וראה משנה ברורה שעה"צ ס"ק ג.
לט מי דבש, וכ"ה לקמן ס"ה תנב סכ"ח – במקומות שרגילין לשותות בפסה.
מ ס"ז ס"ק א.
מא כ"ה ד"ה כתב מדרש"ל מ"א ס"ק ב.
מב כולליל במע"ה הקודם וש"ס.
מג ע"י ס"ז שם. וראה תהלה לזרוד ס"ק ב. משנה ברורה בשער הצנין אות ג.

כא פתחים שם, לגרסת רבנו הגאון רוב הספרים, לפרוש ראב"ה ח"א ס"ה תנב. הובא בדנהות מימנות הל' ברכת פ"ז אות ט. רמ"א ס"ב. וראה גם לקמן ס"ה ערב ס"ז. וראה אח"כ שם ח"ב ע"י פב.
כב ראה רמב"ם הל' שבת פכ"ט ה"ז. פסקו ראו"ז פתחים פ"י הלכה א אות כג. הובא בשלטי גבורים פתחים פ"י (כב, ב אות ב). וראה אח"כ שם ח"ז ע"י קנע.
כג ראשון והנהות מימנות שם. מור שול"ע שם.
כד רמ"א שם.
כה ראשון שם בשם יש מפרשין, טור ס"ה ערב. מ"א ס"ק ב. ראה גם לקמן ס"ה ערב ס"ז.
כו וי"א שם. ראה גם לקמן ס"ה תנב סכ"ח.
כז כ"ה ד"ה כתוב בדנהות. מ"א שם. ראה גם לקמן ס"ה ערב ס"ז. שם ס"א לענין קדוש. ס"ה רצו ס"ח לענין הברלה.
כח רמ"א שם.
כט ראה לקמן ס"ה ערב קו"א ס"ק א, המעם לשילוב רברי הפוסקים הל"ל, ואשר זהו דין חמר מדינה גם לענין הברלה דו' כוסות, ולדיעה הא' שם גם לענין קדוש.
ל וי"א שם. וראה גם לקמן ס"ה ערב ס"א. ס"ה רצו ס"ח. וראה תהלה לדוד ס"ק ג.
לא ראה בי"ח ד"ה ואחר. וי"א ס"ק ה. ראה גם לקמן ס"ה ערב ס"א. ס"ה רצו ס"ח.

ומה שנהגו ההמוני כששותין שבר בסעודה ואחר הסעודה קובעים עצמם לשתות מי דבש ומברכין ברכת המזון על השכר באמרם שהוא חמר מדינה הוא כיוון מצוה והוא בכלל מה שאמרו¹⁰¹ שלא יתא שולחנך מלא ושולחן רבך ריקם ועוד כיון שמי דבש חביב עליו מהשכר הוא מוקדם לברכה¹⁰² כמו שיתבאר בס' ר"א¹⁰³:

ך כוס של ברכה צריך שלא יהא פגום¹⁰⁴ שאם שתה ממנו פגמו ואפילו לא הקריב אליו את פיו אלא שפך לתוך פיו¹⁰⁵ אבל אם שפך ממנו לתוך ידו¹⁰⁶ או לתוך כלי¹⁰⁷ ושתה אין בכך כלום.

והוא שלא שפך אלא מעט בענין שעדיין שם מלא עליו¹⁰⁸ או שאח"כ שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא¹⁰⁹ או שזורק לתוכו איזה דבר להגביה היין שיהא הכוס מלא שאינו צריך להיות מלא כולו מיון כי די ברביעיות¹¹⁰ רק שלא יהיה חסר¹¹¹.

ואפילו שתה מהרה או מחבית של חרס שהיא קטנה נפגם כל היין שבהם¹¹² אבל אם שתה מהלח של עין שהיא גדולה אין להקפיד¹¹³ ויש מהממירין¹¹⁴ ויש לחוש לדבריהם לכתחלה¹¹⁵ שבתה להניח לשתות אפילו מפי ברוח מחבית גדולה¹¹⁶:

ה כוס פגום יכולים לתקנו ע"י שיוסיפו עליו מעט יין¹¹⁷ שעיקר הפגום משום ששתה ממנו וכשתורר ומוסיף עליו מיתקן בכך כמו פנימת המזבח¹¹⁸ שמיתקן אם חוזר וסותמו¹¹⁹ וכן אם החוזר יין שבכוס פגום לקנקן נתבטל כתוכו ברוב וכשר¹²⁰ ומ"מ אין לעשות כן ולכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנקן ובוה מיתקן ואח"כ שופכים אותו לתוך הקנקן וחוזרים ומוציאים אותו מהקנקן לשם ברכה¹²¹ כמ"ש בסמינן קפ"ג¹²²:

ז אפילו ע"י מעט מים שיוסיפו עליו מיתקן¹²³ בין יין בין שאר משקים שהם חמר מדינה אם אי אפשר לתקנם במינם¹²⁴ והוא שאינם מתקלקלים מחמת המים עד שאינם ראויים לשתיה¹²⁵ וכוס יין אפילו יש לו עוד יין יכול לתקנו על ידי מים¹²⁶ כל שאינו מקלקלו בכך שהרי גדלים למוזג במים¹²⁷.

נט כנסת הגדולה שם. אלה זומא ס"ק ה ורבה ס"ק ג.
ס ירושלמי ברכות פ"ז ד"ה. הובא בתוס' ברכות גב, א.
ס"א ר"ה זמנו. רא"ש שם פ"ה ס"ב ופסחים פ"י ס"ד.
ס"ב מרדכי ברכות רפג. קטן. מור וש"ע ס"ו. וראה גם לקמן ס' **ס"ג** קצ ס"ה. ס' רנא ס"ב וס"ג.
ס"ד מ"א ס"ק ג, ושכן משמע מהב"ח ד"ה ודרי"ם, בשם מהר"ם מעיל צדיק.
ס"ה ראה ברות פ"ג מ"ד.
ס"ו תשב"ץ ס' ש"ג. הובא בארזות חיים הל' קדוש חיים ס"י כב. טור וש"ע ס"ה.
ס"ז מ"א ס"ק ג.
ס"ח ראה שם סעי' ד.
ס"ט רא"ש שם בפסחים. תוס' ברכות שם. מרדכי ברכות שם. מור וש"ע ס"ו. וראה רד"ש אות ד.
ס"י מ"א ס"ק י"א.
ס"יא רא"ש ברכות שם. מ"ז ס"ק ז.
ס"יב מהרש"ל בתהוותו למור. ודרישה ס"ד. עפרת אגנים ס"ק ד.
ע ראה גם לקמן ס' רד ס"ב. ס' רנא ס"ב. ס' רנז ס"ב וס"ג.

מ"ד ביצה כ, ב. פ"ו שם.
מ"ה כ"ח ת"ו ופ"א שם.
מ"ו ס' יז בשע"ר לא הניח לידנו. וראה לוח ברה"ט פ"ג הל' ושל"ג.
מ"ז רפסחים ק"ג, א. מור וש"ע ס"ג. וראה גם לקמן ס' קצ ס"ה. ס' רנא ס"ה.
מ"ח ראה מ"ב וצוננים.
מ"ט ברכות גב, א. ש"ע שם.
נ תוס' פסחים ק"ד, ב ד"ה שמע מינה מעטנו. רא"ש ברכות פ"ח ס' ב. מור וש"ע שם. וראה גם לקמן ס' קצ ס"ה.
ס' רנא ס"ב.
נ"א י"ז ס"ק ג. אלה רבה ס"ק ג. וראה גם לקמן ס' קצ ס"ה.
נ"ב י"ז שם. מ"א ס"ק ז.
נ"ג כולקטן ס' רנא ס"ב. ס' תנב ס"ה.
נ"ד ע"י מ"א סוף ס' זח.
נ"ה פסחים שם. מור וש"ע שם.
נ"ו רשב"ם שם ד"ה אפילו. ש"ע שם.
נ"ז רבנו ירוחם נתיב פ"א (קמג, א).
נ"ח כנסת הגדולה תב"ג. מ"א ס"ק ה.

הלכות ברכת המזון קפב-קפג

ואם המים הם פגומים פסולים אפילו למוזג בהם יין שאינו פגום^ט שאין המים מתבטלים
בין ברוב^י והואיל ומעם המים נרדש בין שיין מוזג אינו שוה בטעמו לשאינו מוזג^י.

ובשעת הדחק שאין לו לא יין ולא מים מוטב לברך על כוס פגום מלכרך בלא כוס כלל^י
במקומות ששאר משקים אינם חמיר מדינה או שאין להם^י:

קפג המברך האיד יתנהג בכוס של ברכת המזון וכו' מ"ו סעיפים:

א עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה מעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיסוף
מקבלו כשתי ידיו ונתנו לימינו ומגביהו מפה ונותן עיניו כו'^א ויש אומרים אף משגרו
במתנת דרך הרוח והשכיבות לאנשי ביתו זו אשתו^ב ואפילו לא אכלה עמה^ג כדי להנח
ברכה לביתו^ד:

ב הדחה ושטיפה הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ^ה כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית
ומחוץ ואם הוא נקי מבית ומחוץ ואין בו שיורי כוסות^ו דהיינו שיורי יין ששרה בו
פת^ז או שקנהו יפה כמפה דיו כיון שהוא יפה מבית ומחוץ^ח:

ג חי יש אומרים^ט שיתן מהיין חי לתוך הכוס וכשמגיע לברכת הארץ יתן לתוכו מים
שכל כוס של ברכה מצוה מן המובחר שהיא מוזג^י כדי שיהא ערב ולמה בברכת הארץ
להודיע שבת הארץ שיינותיה חוקים וצריכים מויגה^{יא} ואע"פ שהמברך בחוץ לארץ מאחר
שאינו מוזג עד ברכת הארץ מוכח הדבר ששבת ארץ ישראל הוא בא להראות^{יב} מ"מ
אם אין היין חזק שהוא ערב בלא מויגה א"צ למוזג כלל^{יג} ובקצת מקומות נוהגין למוזג
כל יין על פי הקבלה^{יד}:

ד ויש מפרשים^{טו} חי בלשון אשכנז פרי"ש שיוציאו מהחבית מיד סמוך לברכה ובמדינות
אלו שאין לנו יין הרבה א"צ אלא לשפכו מהקנקן שמחזיקין בו יין סמוך לברכה ולא
מהחבית^{טז} אלא א"כ שולח להגוני לקנות או ישלח לברכה שיהיה חי מהחבית^{יז}.

1 תוס' שם ד"ה שטיפה מבחוץ, והרב רבנו יונה שם.
מדרבי שם רצו קפג מור ושילע שם.

2 מ"א ס"ק א מרש"י בינה כא, ב ד"ה שיויר.
ח ת"א שם, וראה גם לקמן סי' תע"ב ס"ב.

3 ר"י ברכות (לה, א), דמביט פ"ז הפ"ז, שילע ס"ב.
ט ברכות ג, ב, וראה גם לקמן סי' ערב ס"ו לענין קידוש.
י ס' תע"ב ס"ו לענין ד' כוסות.

יא הרב רבנו יונה שם (לה, ב ד"ה חי), ושור ושילע שם.
יב ב"י ד"ה וואה.

יג טור ורמ"א, וז"ה משמעות התב"ס שם, ולקמן סי'
תע"ב ס"ז ב' יחסם יינתן שלטו אין חוקים ואין צריך
מויגה כלל^י, וראה לקמן סי' רד ס"ו.

יד ב"י ד"ה ומ"ש רבנו, ע"פ מדרש הנעלם רות (וזהו
חרש ח"ב מו, ב), הובא בפ"א ס"ק ב, וראה נתיבות
עולם למהר"ל מפראג (נתיב העבודה פ"ח דף מו), הובא
כאלה רבה ס"ק ב.

טו פירוש דב' בשו"י ברכות נא, א ד"ה חי (ראה המתרגם
שם), רבנו ירוחם נתיב מו ח"ו (קמ"ד, ד), מור ורמ"א
ס"ב, מ"א ס"ק ג, וראה גם לעיל סי' קפ"ה.

טז תוס' שם.
יז ת"א שם.

עא ב"י ד"ה וכתב עוד, ובשם ארחות חיים הל' קדוש
היום סי' כב, בשם רב הילא גאון, שילע ס"ג.

עב כפי שיין פגום מתבטל ברוב יין כשר, כבסעי' הקודם.
עג ליישב קושית הפרי מגדים (א"א ס"ק ח), והיינו דמשמע

זה היה מין בשאינו מינו (ראה ש"ך י"ד סי' נח ס"ק
1), וראה תהלה לזה ס"ק ד.

עד דמביט פסחים ק, א ד"ה קפ"ד, תוס' שם ד"ה הקפ"ד
ומברכות שם בשמנו, ומזה"ש תרוסנוברג בתשכ"ג סי'
שג, הובא בארחות חיים שם, מור ושילע ס"ג.

עה ת"א סי' רצו ס"ק ה, וראה גם לקמן שם ס"ט, וראה
כדי השלשון סי' ס"ק י.

סימן קפג

א ברכות נא, א, מור, וראה גם לקמן סי' רע"א ס"ח וס'
רצו ס"ב – לענין קידוש והברכה.

ב נמו' ורש"י שם ד"ה במתנת ד"ה לאנשי (וראה גם ב"ב
פו, א), מור ושילע ס"ד, וראה לקמן סי' קג ס"ה שצנזה

מן המובר שכל המסובים ישעמו.
ג ת"א ס"ק ח ממשמעות הגמ' שם ע"ב.

ד רבנו יונה שם ד"ה ומשגרו.
ה ברייתא שם ע"א, מור ושילע ס"א.